

MUTLULUK EKONOMİSİ VE TÜRKİYE

HAPPINES ECONOMY AND TURKEY

Şerife Gamze ALBAYRAK¹

Öz

Mutluluk ekonomisi, bireylerin ekonomik açıdan hayatından memnun olma seviyesini temsil etmekle beraber, insan mutluluğunun ekonomik faktörler ve ekonomiye bağlı olduğunu açıklamaktadır. Genel olarak öznel iyi olma anlamıyla aynı anlama gelen mutluluk, insani bir duyguyu ifade eden "mutluluk seviyesi" ülke ekonomisinin kalkınması hakkında da bilgi verebilmektedir. "Ekonomik teori" ve "mutluluk" kavramları birçok araştırmayla ilişkilendirilerek, son dönemde popüler hale gelmiştir.

Son yıllarda popülerliği artan mutluluk ölçümlerinin Türkiye’de değerlendirilmesinin yapılması ve mutluluğu etkileyen dinamiklerin genel olarak incelenmesi hedeflenmiştir. Türkiye’de TÜİK tarafından açıklanan mutluluk araştırmaları ve önemli makroekonomik faktörler ele alınarak yıllar itibari ile değişimler açıklanmaya çalışılmıştır. Öznel refahın bir göstergesi olan mutluluğun ve yaşam memnuniyetinin, sosyal göstergeler yanında, başta gelir olmak üzere enflasyon ve işsizlik gibi ekonomik faktörlerin etkisinden bahsedilmiştir. Çalışma yazında ağırlıklı olan çalışmaların değerlendirilmesi ve Türkiye kapsamında açıklanan yaşam memnuniyet ve makroekonomik verilerin tablo ve grafiklerle incelenmesini kapsamaktadır. Bu bilgiler ışığında, gelir ve mutluluk arasındaki ilişki ekonomik büyümenin sağlanması halinde, ülke vatandaşlarının tamamının gelirinin artmasına bağlıdır. Toplumun gelir seviyesinin yükselmesi ülkenin mutluluk düzeyinin değişmesine neden olmaktadır. Günümüzde yapılan mutluluk araştırmaları, farklı bir bakış açısı ile ele alınarak farklı yönleri ortaya konulmuştur. Hükümetlerin, toplumun refahını üst düzeye çıkarmak amacıyla hesapladıkları uluslararası mutluluk endeksi, güçlü teşvikler uygulamaya konularak, endeksi kendi lehlerine çevirmeyi amaçlamaktadırlar. Bunun sonucu olarak mutluluk politikası, farklı görüşlerin yelpazesinde ekonomik sürecin bir parçası olmaktadır. Bireysel mutluluk belirleyicilerinin tespit edilmesi için literatürde birçok çalışma yapılmış olup, bireylerin yaşamları karşısındaki memnuniyetleri ölçülmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler : Mutluluk, Yaşam Memnuniyeti, Gelir, Türkiye

Jel Kodlar :D 31, I 31

Abstract

Happiness, which generally means the same as subjective well-being, and "happiness level", and expresses a human emotion, can also give information about the economic development of the country. The link between "economic theory" and "happiness" is becoming increasingly popular in economic studies.

The aim of this study is to evaluate the happiness measurements, which have increased in popularity in recent years, in Turkey and to examine the dynamics affecting happiness in general. The changes over the years in

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Rekreasyon Yönetimi Bölümü, serife.albayrak@hbv.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-6808-0823>

Turkey are explained by reviewing the happiness studies and main macroeconomic indicators of TUIK. The effects of happiness and life satisfaction, which are indicators of subjective well-being, on social indicators, as well as economic factors such as income, inflation and unemployment are mentioned. The study covers the evaluation of the studies that are predominantly in the literature and the examination of the life satisfaction and macroeconomic data explained within the scope of Turkey with tables and graphs. In the light of these studies and data, the relationship between income and happiness depends on time, if economic growth and increase in the income of all citizens of the country is achieved in an economy. The increase in the income of the whole society causes the happiness level of the country to change. Today, happiness research has achieved significant success by presenting a different perspective. The international happiness index, which is calculated by the governments to maximize the welfare of the society, has required many different policy implementations to turn the index in their favor by applying strong incentives. As a result, the policy of happiness becomes part of the economic process across the spectrum of different views. Many studies have been carried out in the literature to reveal individual happiness determinants, and individual satisfaction level of people with their lives has been tried to be measured. The economics of happiness, while representing the level of economic satisfaction of individuals with their life, explains that human happiness depends on economic factors and the economy.

Key Words : Happiness, Life Satisfaction, Income, Turkey

Jel Classification :D 31, I 31

GİRİŞ

Mutluluk, bireylerin yaşamlarını ne kadar çok sevdiğiyle ilgili olan, kişilerin bireysel yaşam kalitelerinin ölçümünü gösteren bir kavramdır. Mutluluk kavramının temelleri felsefeye dayanmakla beraber, filozoflar mutluluğu insan davranışlarının en yüksek ve nihai güdümlenici olarak tanımlamışlardır. Mutluluk, hem bireysel hem de toplumsal bir olgu olup, yaşam doyumunu ve iyi ruh halini ifade etmektedir. Literatürde öznel iyi oluş halini ifade eden mutluluk, insanoğlunun var olduğu günden beri açıklanmaya çalışılan bir olgudur. Bireyler için mutluluk yaşamlarının amacı olarak görülmektedir. Hazcılık yaklaşımına göre mutluluk, bireyin hayatı boyunca yaşadığı olumlu ya da olumsuz tecrübelerin değerlendirilmesini gösteren öznel bir iyi oluş halini, ifade ederken, mutlulukçuluk yaklaşımına göre de, bireyin özelliklerinden ve yaşam tarzından oluştuğunu ileri sürmektedir. Sadece mutlu olmak değil, mutlu bir hayat sürdürmekte bu amaçlar doğrultusunda gerçekleşmektedir. (Servet, 2017:17)

Mutlu olma sebepleri ekonomik açıdan bir bütün olarak mutluluk ekonomisi başlığında ele alınmıştır. Ekonomik açıdan değerlendirildiğinde “gayri safi milli mutluluk” bir ülkede yaşayan bireylerin hayatı sevme seviyesini gösteren genel bir kavram olup ölçülendirilmesi mümkündür. Bhutan’ın 1972 yıllarında ortaya attığı bu kavram, kültür, kurum ve ruhsal tatminlerin uyum içerisinde olmasını sağlamak amacıyla açıklanmıştır. Bunun içinde bireylerin mutlu olabilmesi için asgari koşulların sağlanması gerekmektedir. Gayri safi milli mutluluk (GSMM) sadece para ile ifade edilebilen değerleri ölçmenin yanı sıra sürdürülebilir kalkınma için gerekli ekonomik göstergelerin

gelişimi için de gereklidir. GSMM, mutluluğu amaç edinerek “Budist ekonomi” çerçevesinde şekillenmiştir. Temel görüş, devletin, ülke vatandaşlarının mutluluğunu arttıracak koşulları geliştirmeye çalışması gerektiğini savunmaktadır. Jeremy Bentham, toplumun amacının mutluluğu en üst seviyeye çıkarmak olduğunu, “en büyük sayının en büyük mutluluğu” sözüyle açıklamıştır. (Bentham 1789:I.7). Son yıllarda geleneksel iktisadın tamamlayıcısı niteliğinde olan davranışsal iktisat çalışmaları, bireylerin mutluluk derecelerini ekonomi ile bağdaştırmıştır. Mutluluk ekonomisini ülke ekonomisinin refah seviyesi ve kalkınma potansiyeli açısından değerlendirmiş, bunun için gerekli argümanları psikolojik faktörler açısından ele almıştır. Bir ekonomide kalkınmadan bahsedilirken sadece o ülkenin gelir seviyesinin artmasından bahsetmek yetersiz kalmaktadır. Ülkelerin refah seviyesinin düşük olması, bireysel gelir seviyesini olumsuz etkileyerek, bireylerin mutluluk seviyesinin azalmasına neden olmaktadır. Refah ve mutluluk kavramları ekonomik gelişme ve kalkınma için önemli argümanlardır.

Faydacı yaklaşıma göre mutluluk, ülke vatandaşlarının mutluluk seviyeleri, ülkenin gelişmişlik durumu, göre değerlendirilmektedir. Adaletçi yaklaşıma göre ise, ülkenin yaşam kalitesinden daha ziyade mutluluk eşitsizliğine göre belirlenmektedir. Ülkedeki bireylerin mutluluk düzeyindeki farklılık azaldıkça, ülke toplumsal olarak daha iyiye gitmektedir.

Çalışmanın amacı, son yıllarda popülerliği artan mutluluk ölçümlerinin, Türkiye üzerine değerlendirilmesinin yapılması ve mutluluğu etkileyen dinamiklerin genel olarak incelenmesi hedeflenmiştir. Türkiye’de TÜİK tarafından açıklanan mutluk araştırmaları ve önemli makroekonomik faktörler ele alınarak, verilerin yıllar itibari ile değişimleri açıklanmaya çalışılmıştır. Mutluluk kavramının sadece sosyal boyutu yanında, ekonomik açıdan ele alınarak gelir, enflasyon ve işsizlik göstergeleri ile mutluluk endeksi karşılaştırılmıştır. Bir ülkede ki işsizlik oranı ile enflasyon oranı toplamından oluşan mutsuzluk endeksi de (hoşnutsuzluk) değerlendirmeye alınarak, literatürdeki çalışmalardan farklı bir bakış açısı hedeflenmeye çalışılmıştır. Çalışmanın birinci bölümünde, mutluluk kavramı açıklanarak ekonomi ile ilişkilendirilmiştir. İkinci bölümde, mutluluk ile ilgili ekonomi yazınında yer alan çalışmalar ve sonuçları ele alınmış, daha sonra Türkiye’de TÜİK tarafından açıklanan yaşam memnuniyeti araştırma sonuçları ve makroekonomik göstergeler ışığında mevcut duru analiz edilmeye çalışılmıştır. Son bölümde ise çalışmanın geneliyle ilgili bir sonuç değerlendirmesi yapılmıştır.

1. MUTLULUK VE EKONOMİ

Yirminci yüzyılın sonlarından günümüze kadar mutluluk kavramı ekonomi ilminin yenilikçi bir yüzü olarak karşımıza çıkmaktadır. Sosyal refahın sebeplerini anlamak için bireylerin sosyal ve ruhsal ihtiyaçlarının karşılanmasının önemini vurgulayan mutluluk ölçümleri literatürde yerini almıştır. Ülke ekonomisinin kaynakları ve toplumun faydaları bu doğrultuda gayri safi milli hasılanın büyümesi yanında yerini almıştır. Yeni bir kavram olarak adlandırılan “Gayri safi milli mutluluk” halkın

yaşamlarındaki memnuniyet seviyesini göstermekte olup, farklı değişkenler arasındaki ilişkiler incelenmektedir.

Mutluluk ekonomisi teorisi ilk olarak 1970’li yıllarda ortaya çıkmıştır. Nobel ödüllü Amerikalı Kahneman teorinin temellerini şekillendirirken, devamında Blanch Flower, Clark, Oswald “mutluluk ekonomisi” üzerine çalışmalar yapmışlardır. 1970’li yıllarda yapılan çalışmalarda Amerika’da ve Avrupa’da erkeklerin ve kadınların mutluluk seviyeleri araştırılmış, kadınlar erkeklerden daha mutlu olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Sonraki yıllarda kadın mutluluk seviyesi yıllar geçtikçe azalma eğilimi göstermiştir.

Gelişmekte olan ekonomilerde “mutluluk ekonomisi” kavramı, maddi refahın artırılarak ya da bireylerin ruhsal memnuniyetinin artırılması gerektiğini savunmaktadır. Bireylerin maddi ihtiyaçlarının tatmin edilmesi gerekmektedir ki bu ise gelir artışı ile sağlanmaktadır. Mutluluk ekonomisinde yer alan önemli bir kavram görece iyilik, mutluluk, esenlik olarak da çevirebileceğimiz “subjective well-being” (SBW) kelimesidir.(Acar, 2019:146)

Ekonomistler, ulusal gelir ve bunun refahla olan ilişkisi hakkında çeşitli görüşler dile getirdiler. Amartya Sen gibi bazı ekonomistler, yeterli bir kalkınma anlayışının servet birikimi ve GSYH’nin büyümesinin çok ötesine geçmesi gerektiğini vurguladılar (Sen 1999:14). W. Arthur Lewis ekonomik büyümenin öncelikle insan tercihini arttırdığı için önemli olduğunu ileri sürmüştür. (Lewis 1955:420). Ezra Mishan, negatif dışsallıkların sonucu olarak, milli gelirin büyümesinin sosyal refahı artırmak yerine azaltabileceğini öne sürmüştür (Mishan 1967:171). Benjamin Friedman ise bu sonuçların aksine ekonomik büyümeyi, hoşgörü, sosyal hareketlilik, doğruluğa bağlılık ve demokrasiye bağlılık gibi olumlu dışsallıklarla ilişkilendirmiştir.(Friedman 2006:4).

Ekonomistler, refah tedbirleri olarak ulusal gelir toplamalarının eksikliklerini gidermek için çeşitli girişimlerde bulundular, John Cobb, Clifford Cobb ve Herman Daly tarafından geliştirilerek Sürdürülebilir Refah Endeksi’ni (ISEW) geliştirdi (Mathews 2006:12). İnsan refahının bilinen en iyi göstergesi Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından geliştirilen ve 1990 yılından bu yana İnsan Gelişim Raporu’nda yayımlanan “İnsan Gelişim Endeksidir (İGE)”. (UNDP 2006:263) İGE, insan gelişimini üç farklı boyutta ele almaktadır. Uzun ve sağlıklı bir yaşam sürmek, eğitim görmek ve iyi bir yaşam standardına sahip olmak olarak açıklamıştır. Ortalama yaşam süresi ve eğitim alanındaki gelişmeler ekonomik büyümeyle alakalı olup yüksek gelire sahip ülkelerde İGE seviyesinin yüksek olduğu görülmüştür. (Sen 2000:22)

Easterly tarafında yapılan araştırmada, yaşam kalitesi göstergeleri yüksek kişi başına düşen gelirle pozitif şekilde ilişkilendirildiği açıklansa da, ülkelerin ekonomik büyüme göstergelerinde yaşam kalitesi açısından iyileşmediği sonucuna ulaşılmıştır.(Easterly, 1999:248)

Bireylerin faydalarına odaklanan mutluluk üzerine mikroekonomi literatürde, Clarke Er al (2008) ve Layard (1980) bireysel tüketim, hane halkı gelirleri, beklenen gelir ve boş zaman tercihi

değişkenlerine göre belirlemiştir. Bireylerin gelirinde mutluluğun etkisi göz önüne alınmış, daha yüksek gelir ve tüketim seviyesine bireylerin alışması ile belirli bir süre sonra mutluluktaki artışın azalma eğilimi gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır. Dış kaynağa bağımlı ülkeler, kaynak açısından daha az bağımlı ülkeler göre daha yoksun ve yoksul konumda olduğu görülmekte bu ise, bu ülke vatandaşlarının ortalama olarak daha az mutlu olmalarına sebep olmaktadır. Beklenen gelir, başta petrol fiyatları olmak üzere emtia fiyatlarındaki dalgalanma ve dengesizlik olumsuz olarak etkilemektedir. Doğal kaynak açısından zengin ekonomiler olumlu sonuçlar elde etse de, kaynakların kullanımı ve etkinliği açısından uzun vadede performans gösterememesi bu etkiyi aleyhine çevirebilmektedir.

Bu bilgiler doğrultusunda mutluluk fonksiyonu (H);

$$H=f(Y,G,I,O,W,R/Y)$$

Y kişi başına düşen gelir, G kişi başına düşen gelirin büyümesi, G kurumsal kalite, P kamu malları, W istihdam ve R/Y ise kaynak bağımlılığının bir ölçüsüdür. Mutluluk yukarıdaki değişkenlerden kaynak bağımlılığı hariç hepsinde olumlu etkiler göstermektedir. Burada “Kaynaklar laneti” kavramı karşımıza çıkabilmektedir. Doğal kaynak bakımında zengin ülkelerin mutluluk göstergeleri, doğal kaynak bakımında daha yoksun ülkelere nazaran düşük olması literatürde “kaynak laneti” olarak adlandırılmaktadır.

Ülke ekonomilerinin büyümesi her zaman mutluluk seviyelerinin artması anlamına gelmemektedir. Bu konuda birçok davranışsal iktisatçı ve psikologlar mutluluğun ekonomi etkenlerini yanında sosyal ve psikolojik etkenlerinin de göz önünde bulunması gerektiğini savunmuşlardır. Easterlin, 2012 yılında farklı ekonomiler üzerinde gerçekleştirdiği çalışmasında, ekonomik büyümenin mutluluk üzerinde farklı ekonomiler de bir etkisi olmadığı sonucuna varmıştır.

Eğitim ve mutluluk arasındaki ilişkide, literatürde bazı çalışmalar olumlu bir ilişkinin varlığını ileri sürse de aralarında herhangi bir ilişkinin olmadığını açıklayan çalışmalarda yer almaktadır.

Bireylerin doğal yaşam alanları ve çevresel sorunların mutluluk üzerinde zararlı etkisi olduğu bilinilmektedir. (Ferrer-i Carbonell ve Gowdy 2007:512) Bunun yanında şeffaflık ile mutluluk arasındaki ilişkide ise kamu kurumlarına, hukuk sistemine ve hükümete duyulan güven daha yüksek mutluluk seviyesine neden olmaktadır. (Hudson 2006:55) Bireylerin refah seviyesi hakkında bilgi veren mutluluk endeksi, hükümetlerin seçim dönemlerinde seçmenlerin seçimlerde hükümeti destekleyip desteklememesi açısından önem taşımaktadır. Dış politika, sağlık, eğitim ve sosyal programlar gibi faaliyetlerin değerlendirme açısından gösterge niteliğinde olabilmektedir. Ülke vatandaşlarının hükümete ve kurumlara karşı memnuniyetsizlikleri de mutluluk ile negatif ilişkilidir. (Lane, 2000:117)

2. LİTERATÜR İNCELEMESİ

Mutluluk ve yaşam memnuniyeti ile ilgili gerek yabancı gerekse yerli birçok çalışma literatürde mevcuttur. Benthamın “yaratıcı felsefi” görüşü olan “iyi hisler ve kötü hislerin” matematiksel olarak ölçülebileceğini savunmuştur. Konu ile ilgili birçok ekonomist hazölçer adıyla anılan bir makinanın bunu gerçekleştirebileceğini ileri sürmüştür. (Bentham,1996:)

Mutluluk hakkında görüşler genellikle sosyolojik açıdan ortaya konulmaktadır. 1972-2008 yılları arasında Blenchflower ve Oswald çalışmalarında farklı sonuçlar elde etmiştir. Farklı ülkelerde yapılan çalışmalarda gelişmiş ülke vatandaşlarının yaşam memnuniyet seviyelerinin yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. 2005 yılında Amerikalı psikologların yaptığı çalışmada bireylerin mutluluk sebepleri araştırılmış, sonuç olarak bireyleri iş memnuniyetleri yorulmadan daha fazla kazanç sağlama isteği üzerine odaklanmıştır. Akerlof’un mutluluğun sadece başarının bir sonucu olmadığını başarının mutluluğun sonucu olduğunu savunmuştur. Bireylerin sadece mutlu olmak için değil mutlu kalmak için de birçok etkenin üzerinde durulmuştur.

Richard Easterlin (1974) yılında yayınladığı “Easterlin Paradoksu” olarak adı geçen çalışmasında ekonomik büyüme ve mutluluk arasında bir ilişkinin olmadığı sonucuna varmıştır. Bilinen çalışmanın ana sonucu, büyüme ile mutluluk arasında net bir ilişkinin olmadığı yönündedir. Easterlin tarafından yapılan “Does Economic Growth Improve the Human Lot? Some Empirical Evidence” başlıklı makale temel olarak ülke içinde aynı dönemi kapsayan bu araştırmaya göre gelir ile mutluluk arasında doğrusal bir ilişki söz konusudur.

Di Pietro (2000) yılında yaptığı çalışmada, ekonomik büyüme ve mutluluk arasındaki ilişkiyi incelemiştir. 65 ülkeyi kapsayan araştırma sonuçlarına göre ekonomik gelişme ve mutluluk arasında negatif yönlü bir ilişki olduğunu ortaya koymuştur.

Diener ve Oishi (2000) yılında yaptığı çalışmada, gelişmiş ülkelerde yüksek gelir grubuna ait bireylerin öznel refahları, düşük gelire sahip gruplara göre daha yüksek çıkmıştır.

Seligman, (2002) yılında yayınladığı eserinde, mutluluğun üç farklı bileşen haz, bağlılık ve anlam olarak incelemiştir. "Authentic Happiness (Gerçek Mutluluk)" adlı eserinde bağlılık bileşeni aile, iş, hobiler gibi değişkenleri içerirken, anlam bileşeni daha kapsamlı bir amaca ulaşmak için bireysel güçlerden faydalanma olarak açıklanmaktadır.

Yazında yapılan çalışmalara bakıldığında iktisadi mutluluğa ilişkin çalışmaların daha çok gelir-mutluluk üzerine olduğu görülmektedir.

Oswald (2003) yaptığı çalışmada, Avrupa ülkeleri ve ABD’ kapsayan makroekonomik göstergeler ile mutluluk arasındaki ilişkiyi incelemiş, çalışma sonuçlarına göre mutsuzluğun temel ekonomik sebebinin işsizlik olduğu sonucuna ulaşmıştır. Enflasyon ile mutluluk arasındaki ilişkinin incelendiği çalışmada, enflasyon ile mutluluk arasında negatif yönlü anlamlı ilişki ortaya konulmuştur.

Selim (2008) yılında yaptığı çalışmada, Dünya Değerler Anketi verilerinin kullanarak, gelirin ve sağlığın mutluluğu olumlu, işsizliğin ise mutsuzluğu olumsuz etkilediği sonucuna varmıştır.

Stevenson ve Wolfers'(2009) yaptığı “The paradox of declining female happiness” adlı çalışmasında ekonomik büyüme ve mutluluk arasındaki ilişkiyi incelemiş, Easterlin Paradoksu yeniden ele alınarak, büyüme ile mutluluk arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur.

Frey ve Stutzer (2010) yılında yaptığı çalışmasında, ekonomi ve kurumlara ile mutluluk arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Çalışma sonucuna göre, işsizliğin birçok çalışmada olduğu gibi negatif yönlü bir ilişki olduğunu ortaya koymuştur.

Kahneman (2010) yılında yaptığı çalışmada, “Günlük yaşamımız için ne kadar gelirimiz olsun ki bize en fazla mutluluğu getirsin” sorusuna odaklanmıştır. Çalışmada, yaşam memnuniyeti, öznel iyi olma hali ile gelir arasındaki ilişkileri incelemiştir. Nobel ödüllü araştırmacı Kahneman, gelir ve yaşam memnuniyeti arasındaki ilişkinin pozitif olduğu sonucuna ulaşmıştır. Kritik gelir seviyesinin üzerinde gelir alan bireylerin mutluluğu gelirden bağımsızlaşmıştır. Fakat gelir seviyesi düşük olan bireylerin yaşam memnuniyetleri ve öznel iyi olma durumları daha sıkıntılı olduğu görülmektedir.

Şeker (2011) çalışmasında, mutluluğun ekonomik büyüme ilişkisini inceleyen çalışmasında, mutluluğu ve yaşamdan duyulan memnuniyeti kişilere ve bölgelere göre değişen ölçümü zor olan bir değer olarak nitelendirmektedir. Şeker'e göre bir insanın mutlu olup olmadığı ya da yaşamdan memnun olup olmadığını o insanın mutlu veya yaşamdan memnun kılmasını sağlayacak değerlerinin gerçekleşme düzeyi belirlemektedir. (Şeker, 2011: 39).

Frey ve Stutzer (2012) yılında yaptıkları çalışmada, mutluluğu etkileyen faktörleri; demografik, mikro-makroekonomik faktörler ve kurumsal koşullar olarak belirlemiştir. Daha sonra bu faktörleri genişleterek gelir, istihdam, sosyal sermaye ve sağlık olarak güncellemiş ve bu faktörlerin mutluluğu belirleyici olduğunu öne sürmüşlerdir.

Abounoori ve Asgarizadeh (2013) yılında yaptığı çalışmada, daha çok mutluluğu etkileyen ekonomik faktörler üzerinde durmuştur. Çalışmanın sonuçlarına göre mutluluğun enflasyon ve işsizlik ile negatif fakat anlamlı bir ilişki olduğunu, kişi başına gelir ve hükümet harcamaları ile pozitif ve anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna varmıştır. Bu ise daha düşük işsizlik ve enflasyon oranının daha yüksek mutluluk seviyesine ulaşacağı anlamını taşımaktadır.

Şimşir (2013) yılında yaptığı çalışmada, TÜİK Yaşam Memnuniyet Anketleri verilerini kullanarak, 2010 yılında gelir, yaş, medeni durum, cinsiyet ve yerleşim yeri arasında anlamlı bir ilişki olduğu, işsizlik ve mutluluk arasında anlamlı bir ilişki olmadığı sonucuna ulaşmıştır.

Veenhoven ve Dumludağ'ın (2015) çalışmasına göre gelir ve mutluluk ilintisi bir toplumda iktisat politikalarının çerçevesini çizmektedir. Çalışma, yapılan politikaların büyüme odaklı olmak yerine gelir dağılımını iyileştirmeyi öncelikli hedef haline getirilmesini savunmakta ve uygulanacak

olan iktisat politikalarının kurumların kalitesini arttırmaya yönelik olarak toplumun da mutluluğun artacağı konusunda girdiler sunacağı belirtmiştir. (Veenhoven, 2015:40-42)

Çirkin ve Göksel (2015) yılında yaptığı çalışmada, öznel mutluluk ve yaşam tatmini kavramlarını ekonomik ve sosyal faktörler ışında incelemiştir. Başta gelir olmak üzere yapılan anket çalışmasında, bireylerin gelir ve mutluluk arasında anlamlı bir ilişki olmadığı sonucuna ulaşmışlardır. (Çirkin, 2015: 43)

Köksal ve Şahin (2015) yaptıkları çalışmada, Türkiye’de bireylerin gelirlerini ayrı ve bütün olarak ele almış, sonuç olarak da bireylerin kendi refah düzeylerini diğer bireylerin gelirlerine göre kıyasladığını ve mutluluk tatminlerinin ona göre şekil aldığı sonucuna ulaşmıştır.

Beşel (2015) yılında gerçekleştirdiği çalışmasında, TÜİK tarafından hazırlanan iller bazında verileri kullanarak mutlu ve mutsuz illere ait verilere kullanarak karşılaştırma yapmıştır. Çalışma sonuçlarına göre, mutlu illerde, işsiz sayısı, kişi başına tüketim, nüfus, boşanma hızı konut satış oranı, genel bütçe vergi gelirleri tahsilat/tahakkuk oranı mutsuz illere nazaran daha düşük çıkmıştır.

Tian ve Yang (2016) yılında yaptığı çalışmada, bireylerin gelir seviyesinde kritik bir düzeyden bahsetmiştir. Bu kritik gelir düzeyine kadarki gelir artışının mutluluk düzeyini arttırabildiğini, ancak kritik gelirin üstündeki gelir artışlarının tek başına mutluluğun artışını etkileyemediğini göstermişlerdir. (Şeker, 2015:8)

Knight ve Gunatilaka (2017) çalışmasında ekonomik büyüme ve mutluluk arasındaki ilişkiyi Çin ekonomisi üzerinde gerçekleştirmiştir. Çin’de gerçekleştirilen ulusal hanehalkı araştırma verilerinin kullanarak sosyal faktörler üzerinde yoğunlaşmış, kentsel güvensizlik, hızlı kentleşme ve sosyal gruplarının mutluluk üzerinde gelirden daha fazla etkiye sahip olduğu ortaya konulmaktadır.

Güzel (2018) yaptığı çalışmada, OECD ülkeleri ile mutluluk endeksi ve Gini katsayısını kullanarak, gelir dağılımı adaletsizliği üzerinde durmuştur. Çalışma sonucuna göre, OECD ülkeleri için Gini katsayısı düşük olan ülkeler de mutluluk endeksi yüksek çıkmıştır.

Uzunoğlu ve Aydemir (2018) yılında yaptığı çalışmada, ekonomik göstergelerden çok bireylerin mutluluk düzeylerini etkileyen sosyal göstergeler üzerinde durmuştur. Yaş ve eğitim seviyelerinin bireylerde gelir düzeyi düşük olsa dahi mutluluklarını etkiledikleri sonucuna ulaşılmıştır. (Aydemir ve Uzunoğlu, 2018: 8).

Öztürk ve Suluk (2020) yaptığı çalışma da, ekonomik büyüme ve mutluluk arasındaki ilişkiyi incelemiştir. G8 ülkeleri kapsamında yürütülen çalışma sonuçlarına göre, ekonomik büyüme ve mutluluk arasında çift yönlü bir ilişki olduğu sonucuna varılmıştır.

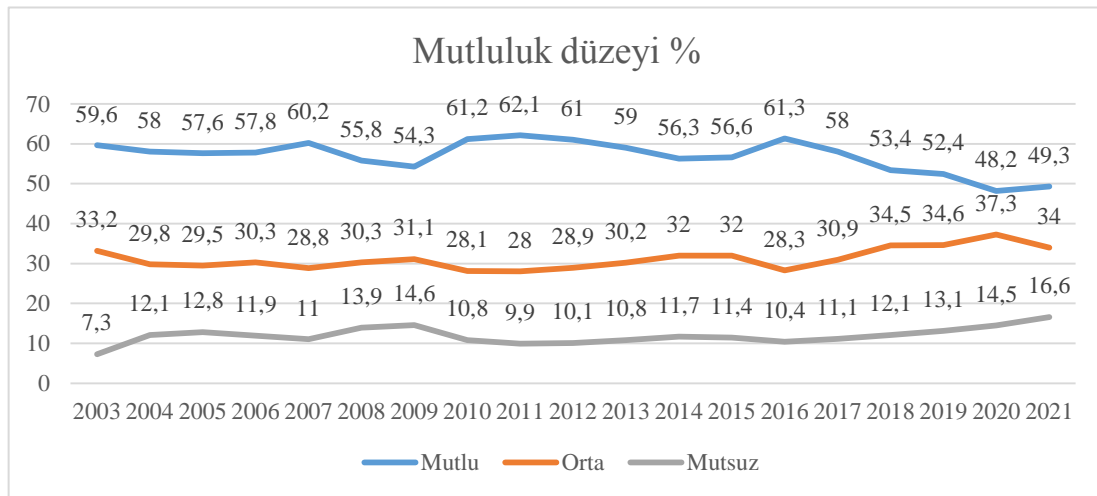
3. TÜRKİYE’DE MUTLULUK EKONOMİSİ ÜZERİNE

TÜİK Yaşam Memnuniyeti Araştırması’nda, mutluluğun demografik, ekonomik, fiziksel ve sosyal çevre, içinde yaşanılan ülkenin durumu gibi yaşam koşullarını belirleyen bileşenlerin sonucunda oluştuğu belirtilmektedir (TUIK, 2016) 2003 yılında “Hanehalkı bütçe anketi” olarak karşımıza çıkan yaşam memnuniyet anketleri 2004 yılında yaşam memnuniyet anketleri olarak tanımlanmıştır. 2003 yılı itibari ile Türkiye’deki iller bazında ele alınmış, İstatistiki bölge birimleri düzey 3 bazında toplanmıştır. Yaşam Memnuniyeti Araştırması, TÜİK’ in toplumsal içerikli ve aynı zamanda öznel öğeler içeren ilk araştırması olma özelliğini taşımaktadır. Araştırmada, bireylerin mutluluk, umut, temel yaşam alanlarındaki genel memnuniyeti ve bu alanlardaki kamu hizmetlerinden memnuniyeti ölçülmüştür.(TÜİK, 2021)

Genel kapsamda mutluluğun ölçümü ve hâlihazırda kullanılan ölçekler araştırıldığında, Oxford Mutluluk Envanteri, Cantril Merdiveni, Genel Sağlık Anketi, Dünya Değerler Araştırması, Yaşam memnuniyeti Skalası, Eurobarometre Araştırması ve Genel Sosyal Anket ön plana çıkmaktadır. Ayrıca bu konuda dünya mutluluk raporları da yayımlanmaktadır. Bunlar, OECD Daha İyi Yaşam Endeksi, Dünya Mutluluk Raporu, Mutlu Gezegen Endeksi şeklinde sıralanmaktadır. (Yılmaz, 2018)

Bireylerin yaşam memnuniyeti ve mutluluk duygularının birbirine bağlı olduğu, bireylerin mutlu olması durumunda yaşamlarından memnun oldukları, memnum olmaları durumun da ise mutlu oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Bireylerin sürdürdükleri yaşam kalitesi hayata kaşı memnuniyetlerini göstermektedir. Bir bütün olarak bireyin içinde bulunduğu sosyal ortam, yaşam tarzı, çevresi yaşam kalitesi hakkında bilgi vermektedir. Bireyin yaşam memnuniyetini etkileyebilecek birçok faktör vardır. Yaş, cinsiyet, sağlık, kişilik, başarı, doğa, beslenme, boş zamanlarını geçirme şekli gibi sosyal etkiler dışında birçok ekonomik faktörler de sıralanabilir.

Grafik 1:Türkiye’de Mutluluk Düzeyi 2003-2021

Kaynak: TÜİK, Yaşam Memnuniyeti Araştırması, 2003-2021

Yıllara göre mutluluk düzeyleri incelendiğinde; 2003 yılında mutlu olduğunu ifade eden bireylerin oranı %59,6 iken 2021 yılında bu oran %49,3 olmuştur.(TÜİK, 2021)

Tablo 1: Cinsiyet, yaş grubu, medeni duruma ve eğitime göre mutluluk düzeyi, 2020, 2021

	Mutluluk düzey %					
	Mutlu		Orta		Mutsuz	
	2020	2021	2020	2021	2020	2021
Toplam	48,2	49,3	37,3	34,0	14,5	16,6
Yaş grubu						
18-24	47,1	44,5	38,6	35,1	14,2	20,4
25-34	46,8	46,6	38,1	36,4	15,1	17,1
35-44	45,4	50,2	39,4	33,5	15,2	16,3
45-54	46,2	48,8	38,5	33,9	15,3	17,3
55-64	49,0	50,9	36,5	33,7	14,5	15,4
65+	57,7	56,2	30,4	30,8	11,8	13,0
Medeni durum						
Evli	51,7	54,0	36,0	32,4	12,2	13,7
Evli olmayan	41,3	40,1	39,8	37,4	19,0	22,5
Eğitim						
Bir okul bitirmede	54,4	54,4	31,4	29,2	14,2	16,4
Yükseköğretim	46,1	47,6	39,3	35,2	14,6	17,2

Kaynak: TÜİK, Yaşam Memnuniyeti Araştırması, 2021

2021 yılı Yaşam Memnuniyet Araştırma sonuçlarına göre, mutlu olduğunu ifade eden 18 yaş ve üzerindeki bireylerin oranı 2020 yılında %48,2 iken 2021 yılında %49,3 olmuştur. Bu oran mutsuz olduğunu ifade eden bireylerin için %14,5 iken 2021 yılında %16,6 olarak yükselmiştir. 2021 yılı yaşam memnuniyet raporlarına göre, 65 yaş ve üzeri bireylerin mutluluk oranı 2020 yılında %57,7 olarak gerçekleşirken 2021 yılında %56,2 oran ile en yüksek mutluluk oranına sahip kesim olarak açıklanmıştır. Rapora göre en yüksek mutluluk oranı %54,4 ile bir okul bitirmeyenlerde görülmüştür. Yükseköğretim mezunu olan bireylerin mutluluk oranları ise %47,6 ile açıklanmıştır. Mutluluk kaynağına göre incelendiğinde, mutluluk kaynağı aile olanların yüzdesi en yüksek %67,6 ile gerçekleşmekte bunu sırasıyla çocuklar %16,8, eş %4,1 ve anne/baba ile %4 takip etmiştir. Mutluluk kaynağı olan değerlere bakıldığında 2021 yılında sağlık %69 olurken onu sevgi %14,3 başarı %8,9 ve para %5,1 takip etmiştir. Kamu hizmetlerinden memnuniyet düzeyleri incelendiğinde; 2021 yılında asayiş hizmetlerinden memnun olduğunu beyan edenlerin oranı %73,8 oldu. Bunu sırasıyla %69,8 ile ulaştırma, %68,1 ile sağlık, %59,1 ile Sosyal Güvenlik Kurumu, %55,7 ile eğitim ve %54,8 ile adli hizmetlerinden memnuniyet takip etmiştir. Kendi geleceklerinden umutlu olduğunu beyan eden bireylerin oranı, 2021 yılında %60,7 olup, kendi geleceklerinden umutlu olan erkeklerin oranı %59,1 iken kadınlarda bu oran %62,4 oldu.

Tablo 2. Türkiye’de Mutluluk Kaynağı, Mutluluk Değerleri ve Kamu Hizmetlerinden Memnuniyet (2012-2021)

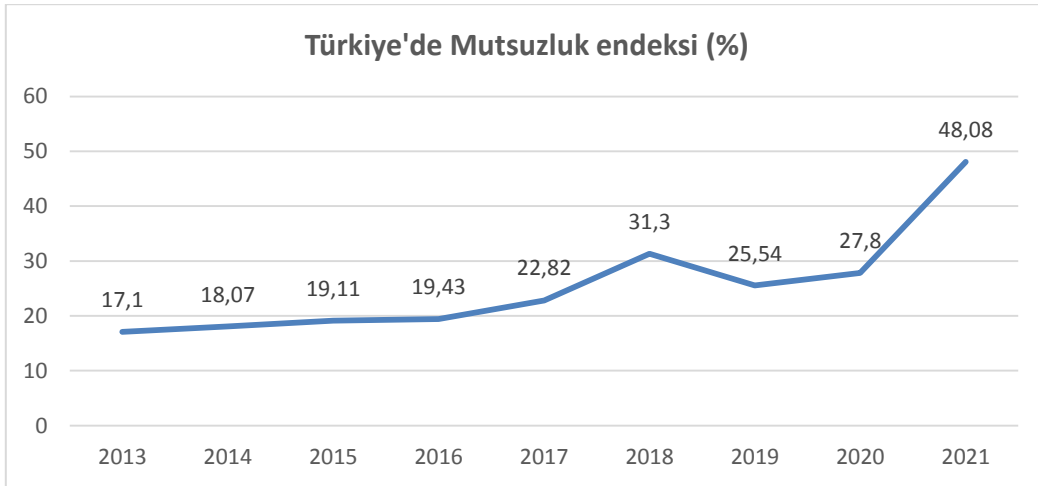
	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Mutluluk kaynağı olan kişiler	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Tüm aile	69,6	73,0	73,3	72,3	70,2	70,6	74,2	74,1	69,7	67,6
Çocuklar	13,9	12,9	13,4	13,1	15,1	14,3	12,9	12,8	15,0	16,8
Eş	7,0	5,2	5,0	5,3	4,7	5,4	3,6	3,7	3,5	4,1
Anne/baba	3,5	2,9	3,1	2,8	3,6	3,2	2,7	2,5	3,6	4,0
Kendisi-	2,2	2,5	1,9	2,7	2,7	3,4	3,3	3,8	4,2	4,0
Torunlar	2,0	1,7	1,4	1,9	1,9	1,9	1,8	1,6	2,2	2,1
Diğer	1,8	1,9	2,1	1,9	1,7	1,2	1,4	1,5	1,9	1,5
Mutluluk kaynağı olan değerler										
Sağlık	70,8	68,0	68,8	68,8	72,1	68,0	69,0	69,9	70,9	69,0
Sevgi	13,8	15,2	15,4	15,8	14,6	16,6	15,5	14,3	12,8	14,3
Başarı	6,7	8,6	8,5	8,6	7,0	9,0	8,8	9,2	8,8	8,9
Para	5,1	4,1	4,2	3,9	3,2	3,9	4,2	4,2	4,6	5,1
İş	3,1	2,3	2,2	2,0	2,3	1,9	2,2	2,1	2,3	2,3
Diğer	0,6	1,8	0,9	1,0	0,8	0,6	0,2	0,3	0,7	0,4
	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Sosyal Güvenlik Kurumu hizmetleri										
Memnun	59,7	69,6	58,4	58,7	67,9	62,5	63,1	61,1	63,9	59,1
Orta	12,4	8,3	9,9	9,9	8,3	10,6	10,8	12,0	15,0	12,2
Memnun değil	9,9	9,6	11,5	9,8	7,5	8,6	9,1	10,2	8,4	10,5
Fikri yok	18,0	12,5	20,2	21,7	16,3	18,3	17,0	16,8	12,7	18,2
Sağlık hizmetleri										
Memnun	74,8	74,7	70,6	72,3	75,4	71,7	70,4	67,1	72,1	68,1
Orta	13,1	10,6	11,8	12,2	11,6	13,0	13,9	15,4	16,4	14,2
Memnun değil	12,0	14,7	16,7	14,5	12,3	14,7	15,1	16,9	10,9	17,2
Fikri yok	-	-	0,9	0,9	0,7	0,7	0,5	0,6	0,6	0,4
Eğitim hizmetleri-										
Memnun	64,6	69,7	58,9	59,0	65,1	54,6	56,7	54,8	56,2	55,7
Orta	18,3	13,5	11,8	12,2	11,5	13,5	14,3	15,5	18,9	15,3
Memnun değil	17,2	16,9	19,0	17,1	15,3	22,5	20,8	21,0	17,1	19,9
Fikri yok-No idea	-	-	10,2	11,8	8,2	9,4	8,2	8,8	7,8	9,0
Adli hizmetler										
Memnun	44,7	52,8	50,8	50,4	57,9	54,1	56,3	53,5	60,4	54,8
Orta	10,6	6,5	8,7	8,6	8,2	10,2	10,3	11,2	12,5	10,0
Memnun değil	9,9	9,5	12,2	10,8	9,0	10,1	11,2	12,3	8,8	11,2
Fikri yok	34,9	31,2	28,4	30,2	24,8	25,6	22,3	23,1	18,4	24,0
Asayiş hizmetleri										
Memnun	79,4	79,4	69,1	69,8	75,7	74,4	75,2	75,5	77,4	73,8
Orta	11,8	9,5	9,8	10,3	8,4	9,5	9,8	10,2	11,4	10,4
Memnun değil	8,8	11,1	13,2	9,8	8,5	9,1	8,7	8,1	5,8	8,1
Fikri yok	-	-	7,9	10,2	7,5	6,9	6,3	6,1	5,5	7,7
Ulaştırma hizmetleri										
Memnun	72,7	76,4	71,8	74,0	78,4	72,3	74,8	72,2	72,1	69,8
Orta	11,4	8,0	9,6	9,5	7,9	10,0	9,9	12,1	14,4	12,4
Memnun değil	12,7	12,6	14,6	13,0	10,9	14,9	12,7	12,9	10,8	13,4
Fikri yok	3,1	3,0	4,1	3,4	2,7	2,9	2,5	2,8	2,7	4,3

Kaynak: TÜİK, Yaşam Memnuniyeti Araştırması, 2021

TÜİK “Yaşam Memnuniyet Araştırması” sonuçlarına göre bireylerin mutluluk kaynakları incelendiğinde; “ilk sırayı ailenin %67,6 oranıyla aldığını görmekteyiz. 2021 yılına ait verilere göre bunu sırasıyla; %16,8 le çocuklar, %4,1’le eş, %4,0’le anne/baba yine %4,0’le kendisi ve %2,1’le torunlar takip etmiştir. Bireylerin mutluluk kaynağı olan değerler bakıldığında; en çok sağlıklı olmanın mutlu ettiğini ifade edenlerin oranı, 2021 yılında %69,0 olurken bunu sırasıyla; %14,3’le sevgi, %8,9’le başarı, %5,1’le para ve %2,3’le ş takip etmiştir. Kamu hizmetlerinden memnuniyet düzeyler incelendiğinde; 2021 yılında asayiş hizmetlerinden memnun olduğunu beyan edenlerin oranı %73,8 olurken bunu sırasıyla %69,8’le ulaştırma, %68,1’le sağlık, %59,1’le Sosyal Güvenlik Kurumu, %55,7’le eğitim ve %54,8’le adli hizmetlerinden memnuniyet takip etmiştir”. (TÜİK, 2021)

Gelir, işsizlik ve enflasyonun mutluluğu ne şekilde etkileyeceğini gösteren literatürde birçok çalışma bulunmaktadır. İktisat biliminin insan refahını etkileyen faktörden biri olan mutluluk araştırmalarını göz ardı etmesi kaçınılmazdır. Bir ekonomide bir yıl içerisinde gerçekleşen işsizlik oranı ile enflasyon oranı toplamı “mutsuzluk endeksi” olarak tanımlanmaktadır.

Grafik 2: Türkiye’de Mutsuzluk endeksi 2013-2021 (Yazar Tarafından Hazırlanmıştır)

Kaynak: TÜİK, 2021

Mutsuzluk endeksi, ülkelerin makroekonomik performansı ve bireylerin yaşam memnuniyetleri araştırmalarında kullanılan uygulanabilir yöntemlerden birisidir. Okun tarafından literatüre geliştirilen mutsuzluk endeksi, işsizlik ve enflasyon oranlarının toplanmasıyla ölçülür. Endeksin yüksek çıkması ülke ekonomisinin bozulmasına sebep olur ki, bu endeks ülkenin yoksulluk seviyesini de göstermektedir. Ülke genel refahındaki kayıpları göstermesinden dolayı politika yapımcıları tarafında göz önüne alınmaktadır. Reel anlamda yüksek büyüme kişi başına düşen milli geliri ve refahın artmasına sebep olmaktadır. Yazında yapılan birçok çalışma, enflasyon, işsizlik ve yüksek faiz oranlarının ekonomik büyüme üzerinde olumsuz etkisinden bahsetmektedir. Bunun beraberinde, bireylerin satın alma gücü azalmakta ve gelir dağılımı bozulmaktadır. Bu aynı zaman da ülke vatandaşlarının mutluluk ve yaşam memnuniyet seviyelerini de etkilemektedir.

Okun'nun ekonomik mutsuzluk endeksi;

$$OMI = |p| + u \quad \text{Denklem 1}$$

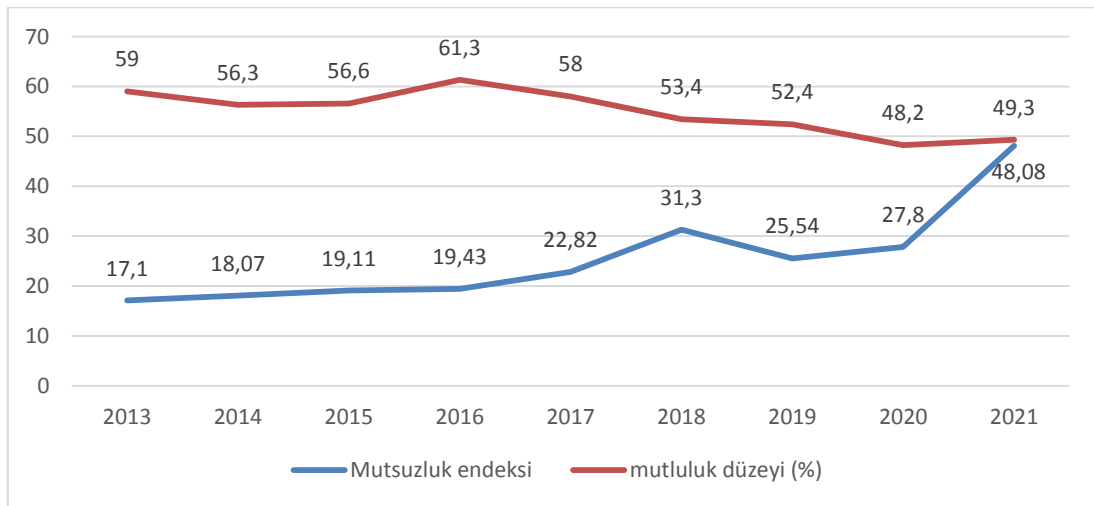
Denklem 1'de OMI mutsuzluk endeksini, p enflasyon oranını, u ise işsizlik oranını vermektedir.

Mutluluk endeksinde olduğu gibi, mutsuzluk endeksinde de ekonomik göstergelerin yanın da nüfus, evlenme, suç oranı ve göç gibi sosyal sosyal parametreler yer almaktadır.

Grafik 2'de 2013 yılında 17,1 olan mutsuzluk endeksi yıllar itibari ile yükselmekte ve 2018 yılında artan enflasyon sebebiyle hızlı bir artış ile 31,3'e yükselmiştir. 2019 yılında enflasyondaki ciddi düşme mutsuzluk endeksinin 25,54'e düşmesine sebep olmuştur. 2021 yılında hem enflasyonun hem de işsizlik oranının hızlıca artması endeksin 2013 yılında beri en yüksek seviye olan 48,08'e yükselmesine neden olmuştur.

Grafik 3'de ülkelerin makroekonomik performansını gösteren mutsuzluk endeksi ile yaşam memnuniyet araştırması sonucu elde edilen mutluluk düzeyinin karşılaştırmasını 2013-2021 yılları arasında Türkiye için yapılmıştır. İşsizlik ve enflasyon toplamı olarak tanımlanan mutsuzluk endeksinin mutluluk düzeyi üzerindeki baskısı görülmektedir. Bu ise mutluluk hesaplamalarında sadece sosyal göstergeler değil, ekonomik göstergeler olan işsizlik ve enflasyonun da etkisi olduğunu göstermektedir. Ülke ekonomisinin performansını gösteren endeksin yüksek çıkması hükümetin politikalar ve refah seviyesini arttırmada başarısız olmasından kaynaklanmaktadır. Devletin yaptığı harcamaları, refahın olumlu ya da olumsuz etkilenmesine sebep olmaktadır.

Grafik 3: Türkiye'de mutsuzluk ve mutluluk düzeyinin karşılaştırılması 2013-2021 (Yazar tarafından TÜİK ve UNDP verilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır)

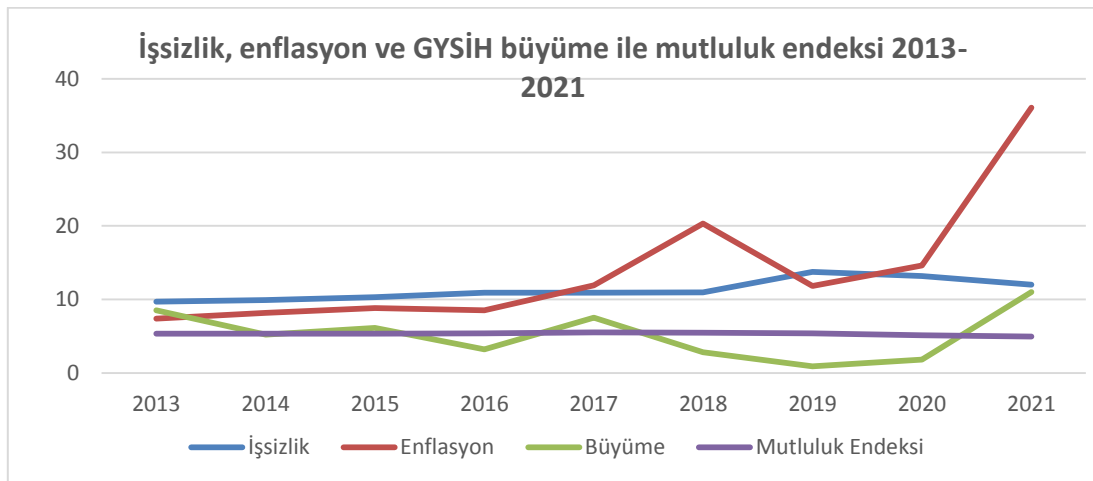

Kaynak: TÜİK 2021, UNDP 2021

Yapılan birçok deneysel analiz, artan gelirin azalan oranda olsa da gerçek de “mutluluk satın aldığı” öne sürmektedir. Mutluluk verileri ve ortalama gelir arasında olumlu ama içgüdüsel bir ilişki olduğu savunulmaktadır. (Blanchflower ve Oswald 2004; Easterlin ve Angelescu 2012; di Tella ve MacCulloch (2008). Bu durum Easterlin paradoksu olarak da adlandırılan, mutluluk ile ortalama gelir arasındaki ilişkinin ekonomik gelişmenin yeterince yüksek seviyeleri için düzleştiğini öne süren bir paradokstur. Ekonomik büyüme, öncelikle düşük gelirli ülkeler için mutluluk kazanımı sağlamakta, daha sonra gelir düzeylerindeki gelişmeler yaşamın bazı temel ihtiyaçlarına ulaşmayı sağlamasına neden olmaktadır. (FitzRoy ve al. 2012:2588). Ayrıca, bireyler kendi göreceli geliri hakkında da endişeli olma eğilimindeyken, başka bir grubuna göre daha yüksek bir gelire sahip olmaksızın bu durum zaman içinde ülke düzeyinde mutluluk üzerinde daha az bir etkiye sahip olmasına neden olmaktadır. Bireyler ayrıca artan gelir düzeylerine hızlı bir şekilde uyum sağlama eğilimindedir. Başka bir deyişle, gelir artışlarının olumlu mutluluk etkilerinin zamanla yok olduğu bir alışkanlık etkisi vardır. (Di Tella 2010:837). Bunun dışında birçok çalışma mutluluk ve işsizlik arasında da güçlü bir bağlantı olduğu sonucuna varmıştır. İş kaybının getirdiği güvensizlik ve bireysel kaygı mutluluk hesaplanmasında olumsuz bir etki yaratmaktadır. İşsiz bireylerin yaklaşık %5-20 oranında yaşam memnuniyet endeksini düşürme eğilimindedir. (Di Tella ve diğ, 2001; Lelkes (2006)

Enflasyonun ise, toplumun mutluluk potansiyelini olumsuz etkilediği ileri sürülmüştür. Bireylerin hayat pahalılığı ve satın alma seviyelerindeki azalma belirsizliği ortaya çıkarmasından dolayı enflasyonu sevmeme eğilimine girilmiştir. Bireylerin işsiz kaldığı süre, hane içinde bakmakla yükümlü kişi sayısı veya işsiz sayısı arttıkça mutluluk üzerine olumsuz etki artmaktadır. Frey ve Stutzer (2002: 403) işsiz kalan kişilere çalıştığı esnadaki kazancı verilse bile işsizliğin bireylerin mutluluğunu azalttığını belirterek işsizliğin gelir kaybından çok daha fazlası olduğu sonucuna varmışlardır.

Grafik 3: Türkiye’de İşsizlik, Enflasyon ve GSYİH büyüme Oranı ile Mutluluk Endeks göstergeleri 2013-2021
Mutluluk endeksi 2013-2021

Kaynak: TÜİK, 2021

Gelişmiş bir ekonomiye sahip ülke vatandaşlarının mutluluk dinamiklerine bakılacak olunursa, aktif olarak çalışma sürelerinde bireylerin yaşam memnuniyetleri asgari düzeyde olup, kazanç ve kariyer sağlama istekleri ön plana çıkmaktadır. 60 yaş ve üzeri bireylerin sağlık, emeklilik sistemi gibi etkenler göz önünde bulundurularak yaşamlarını daha konforlu hale getirme çabaları bulunmaktadır. Bireylerin yaşam memnuniyet değerlendirmeleri ekonomik ve ekonomik olmayan faktörler olarak ayrılmaktadır. Ekonomik faktörler; ülke ekonomisinin gelişmişlik seviyesi, istihdam, kişisel gelir, kişi başına ortalama gelir, nüfus, enflasyon işsizlik oranları, uluslararası dalgalanmalar olarak sınıflandırılmaktadır. Bireylerin çalışması insan mutluluğunun hayati bir parçasıdır. İşsizlik gelir kaybına sebep olduğundan bireylerin ruh halini bozmakta ve günlük yaşam standartlarını kaybetmesine neden olmaktadır. Bu durum sadece gelişmiş ülkeler için değil gelişmekte olana ülke vatandaşları içinde geçerlidir. Ekonomik olmayan faktörler ise, yaş, cinsiyet, kişisel özellikler, cinsel hayat, sosyal statü, boş zaman geçirme aktiviteleri, yaşam koşulları, hukuk gibi birçok faktör sıralanabilmektedir. Örneğin İngiltere’ de yapılan birçok çalışma yükseköğretim mezunu bireylerin yaşam memnuniyetleri strese daha yatkın oluşu için yükseköğretim göremeyen kişiler göre daha düşük seviyededir. Ancak bunun yanında Amerika Birleşik Devletleri, İsviçre ve Latin Amerika gibi ülkelerde eğitim ve yaşam memnuniyeti arasında olumlu bir ilişki görülmektedir

2021 Dünya Mutluluk Raporuna göre, OECD’nin yapmış olduğu açıklamaya göre dünya bazında ortalaması 6,71 puan ile en yüksek puan Finlandiya’ya ait olup, onu 7,64 ile Danimarka ile 7,56 puan ile İzlanda takip etmektedir. Türkiye ise listede 4,74 puan ile en düşük puan 109. sırada yer almaktadır. Dünyanın en mutlu on ülkesi arasında çoğunluğunu İskandinav ülkeleri oluşturmuştur. Finlandiya’nın yanı sıra Danimarka, İsveç, Norveç ve İzlanda’ya sıralama da ilk ülkelerden olmuştur. Daha önce de bahsedildiği gibi bu yıl yedincisi yayınlanan rapora göre sonuçlar, vatandaşların mutluluğunu etkileyen unsurlar arasında ekonomik gelirler, insan hakları ve özgürlükler, yönetildikleri hükümetler, teknolojik gelişmeler, adalet, çevre gibi değişik kriterler olduğu kaydedilmiştir.(Terzibaşı, 2020:14)

4. SONUÇ

İnsanoğlunun varoluşundan itibaren mutluluk hissiyle karşı karşıyadır. Bu sebepten dolayı mutluluk ile ilgili çalışmaların geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması gerekmektedir. Son yıllarda davranışsal iktisadın, geleneksel iktisadın sosyal-psikolojik açıdan eksiklerini gidermesinde birçok çalışma yardımcı olmaktadır. Bu nedenle Geleneksel iktisatta “fayda” kavramı yerine “mutluluk” kavramı kullanılmaya başlanmıştır.

Günümüzde, öznel refaha ilginin artmasıyla beraber hükümetler, hem bireysel mutluluk hem de sosyal stresi daha iyi anlamaya çalışmaya başlamıştır. Bireylerin refahlarını arttırmaya yönelik çalışmalar mutluluk kavramını ortaya atarak, bireylerin yaşamını ne kadar sevdiği şeklinde ifade edilmektedir. (Venhoven 2006:1).Genellikle mutluluk üzerine yapılan çalışmalarda veriler anket

soruları aracılığıyla toplanmaktadır. Daha çok gelişmiş ülkeler üzerinde yapılan önceki çalışmalar evlilik, eğitim, mutlak gelir gibi faktörleri göz önüne almışlardır.(Frey ve Stutzer 2002; Clark ve diğerleri. 2008; Dolan et al. 2008). Son dönemler de yapılan çalışmalar ise, göreceli gelir ve gelecek dönem gelir beklentileri gibi sosyal ve psikolojik faktörler üzerin de durmuştur. Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde de, mutlak gelirden ziyade göreceli gelirin bireylerin diğer bireylerle kendisini karşılaştırma etkisinin daha fazla olduğu birçok araştırma tarafından ortaya konulmaktadır. Türkiye’de mutluluk seviyesinin artması için politika yapımcılarının, ekonomik iyileşmenin yanında sosyal göstergelerin de iyileştirmesi ile ilgili politikalar uygulamalıdır.

Türkiye’de 2003-2021 yılları arasında açıklanan mutluluk seviyeleri belli başlı makroekonomik göstergelerle ilişkilendirilmiştir. Ekonomik büyüme son yıllarda Türkiye’de dalgalanmalara sahne olmuştur. Kişi başına düşen gelirin de aynı yönde etkilendiği konjonktürde bireylerin mutluluk seviyeleri de farklılık göstermiştir.

Çalışmada, öznel refahın bir göstergesi olan mutluluğun ve yaşam memnuniyetinin, sosyal göstergeler yanında, başta gelir olmak üzere enflasyon ve işsizlik gibi ekonomik faktörlerin etkisinden bahsedilmiştir. Çalışma yazında ağırlıklı olan çalışmaların değerlendirilmesi ve Türkiye kapsamında açıklanan yaşam memnuniyet ve makroekonomik verilerin tablo ve grafiklerle incelenmesini kapsamaktadır. Bu bilgiler ışığında, gelir ve mutluluk arasındaki ilişki bir ekonomide ekonomik büyümenin sağlanması halinde, ülke vatandaşlarının tamamının gelirinin artması zamana bağlıdır. Tüm toplumun gelirin artması ülkenin mutluluk düzeyinin değişmesine neden olmaktadır. Burada Easterlin Paradoksu’nun önemi, zaman serisi ve yatay kesit analizleri arasındaki farklılığın ortaya çıkmasıdır. Bireylerin göreceli gelirinin mutluluğun önemli bir belirleyicisi olduğu yönündedir. Enflasyon ve işsizlik gibi değişkenlerin bu doğrultuda mutluluk ve yaşam memnuniyet araştırmaları ile literatürde yapılan birçok çalışmaya göre negatif bir ilişki olduğu yönündedir.

Bu bağlamda mutluluk, gelir, ekonomik büyüme, istihdam, enflasyon, bireysel gelir, tüketim, kamu harcamaları, gelir dağılımı, sosyal güvenlik ve sosyal politikalar ile ilişkili bütünsel bir kavramdır ve sayılan tüm bu başlıklar doğrudan iktisadın konusunu oluşturmaktadır. Hükümetlerin ise bu doğrultuda, ülke vatandaşlarının mutluluk ve yaşam memnuniyetlerini arttırmaya yönelik istihdam yaratması, bireylerin ihtiyaçlarını karşılayacak gelir düzeyine ulaşmasını sağlaması, geleceklerindeki belirsizlikleri ve olumsuzlukları en aza indirgeyerek kaygı seviyelerini indirmelerini ve geleceğe yönelik umutlarını kaybetmemelerini sağlaması gibi bir takım politika önerilerinde bulunulabilir. Bu politikalar devamında, ülke vatandaşlarının daha çok çalışmaya teşvik edebilmek için, gelir eşitsizliğinin azaltılmasına ve aşırı yoksulluğun ortadan kaldırılmasına yönelik politikalar uygulanmalıdır. Türkiye’de Yaşam Memnuniyeti Araştırmasının yapılış amacına yönelik hem sosyal hem ekonomik değişkenlerin iyileştirilmesi yönelik çalışmaların geliştirilmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Abounoori, E., & Asgarizadeh, D. (2013). Macroeconomic factors affecting happiness.
- Acar, Y., (2019). Türkiye’de yaşam memnuniyetinin belirleyicileri: İller üzerine bir yatay kesit analizi. *Maliye Araştırmaları Dergisi*, 5(2), 145-157.
- Aydemir, C., & Uzunoğlu, H. Muhasebe Meslek Mensuplarının Kişi-İş Uyumlarının İş Performansları Üzerindeki Etkisi. *Erciyes Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (1), 269-282.
- Babula, E., & Mrzyglód, U. (2013). Economic determinants of happiness among European nations. *International Journal of Academic Research in Accounting, Finance and Management Sciences*, 5(3).
- Blanchflower, D. G., & Oswald, A. (1992). Entrepreneurship, happiness and supernormal returns: Evidence from Britain and the US.
- Blanchflower, D. G., & Oswald, A. J. (2004). Money, sex and happiness: An empirical study. *The Scandinavian Journal of Economics*, 106(3), 393-415.
- Bentham, J. (1996). *The collected works of Jeremy Bentham: An introduction to the principles of morals and legislation*. Clarendon Press.
- Çirkin, Z., & Göksel, T. (2016). Mutluluk ve gelir. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 71(2), 375-400.
- Diener, E., & Oishi, S. (2000). Money and happiness: Income and subjective well-being across nations. *Culture and subjective well-being*, 185-218.
- Dipietro, W. R. (2009). Happiness And Economic Progress: A Perspective. *Business Renaissance Quarterly*, 4(4), 81.
- Di Tella, R., & MacCulloch, R. (2008). Gross national happiness as an answer to the Easterlin Paradox?. *Journal of Development Economics*, 86(1), 22-42.
- Di Tella, R., Haisken-De New, J., & MacCulloch, R. (2010). Happiness adaptation to income and to status in an individual panel. *Journal of Economic Behavior & Organization*, 76(3), 834-852.
- Easterlin, R. A. (1974). Does economic growth improve the human lot? Some empirical evidence. In *Nations and households in economic growth* (pp. 89-125). Academic Press.
- Easterly, W. (1999). Life during growth. *Journal of economic growth*, 4(3), 239-276.
- Elżbieta Babula ve Urszula Mrzyglod, “Economic Determinants of Happiness among European Nations”, *International Journal of Academic Research*, 2013 ,Vol 5(3), 519-524, s.520
- Ferrer-i-Carbonell, A., & Gowdy, J. M. (2007). Environmental degradation and happiness. *Ecological economics*, 60(3), 509-516.
- FitzRoy, F. R., & Nolan, M. A. (2020). Education, income and happiness: panel evidence for the UK. *Empirical Economics*, 58(5), 2573-2592.
- Frey, B. S., & Stutzer, A. (2010). Happiness and economics. In *Happiness and Economics*. Princeton University Press.
- Friedman, B. M. (2006). Moral consequences of economic growth: the John R. Commons lecture, 2006. *The American Economist*, 50(2), 3-8.
- Güzel, S. (2018). Gelir eşitsizliği, refah ve mutluluk. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(3), 389-394.
- Hudson, J. (2006). Institutional trust and subjective well- being across the EU. *Kyklos*, 59(1), 43-62.
- <https://www.tr.undp.org/content/turkey/tr/home.html>
- Kahneman, D., & Deaton, A. (2010). High income improves evaluation of life but not emotional well-being. *Proceedings of the national academy of sciences*, 107(38), 16489-16493.

- Köksal, O., & Şahin, F. (2015). Gelir ve mutluluk: Gelir karşılaştırmasının etkisi. *Sosyoekonomi*, 23(26), 45-60.
- Knight, J., & Gunatilaka, R. (2011). Does economic growth raise happiness in China?. *Oxford Development Studies*, 39(01), 1-24.
- Knight, J., & Gunatilaka, R. (2017). Is happiness infectious?. *Scottish Journal of Political Economy*, 64(1), 1-24.
- Lane, R. E. (2000). Diminishing returns to income, companionship—and happiness. *Journal of Happiness Studies*, 1(1), 103-119.
- Lelkes, O. (2006). Tasting freedom: Happiness, religion and economic transition. *Journal of Economic Behavior & Organization*, 59(2), 173-194.
- Layard, R. (1980). Human satisfactions and public policy. *The Economic Journal*, 90(360), 737-750.
- Lewis, W. A. (2013). *Theory of economic growth*. Routledge.
- Mathews, J. A. (2006). Catch-up strategies and the latecomer effect in industrial development. *New political economy*, 11(3), 313-335.
- Mishan, E. J., & Mishan, E. J. (1967). *The costs of economic growth* (Vol. 9). London: Staples Press.
- Öztürk, S., & Suluk, S. (2020). Mutluluk Ekonomisi: G8 Ülkeleri Açısından Ekonomik Büyüme Ve Mutluluk Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (37), 226-249.
- Seligman, M. E. (2002). *Authentic happiness: Using the new positive psychology to realize your potential for lasting fulfillment*. Simon and Schuster.
- Sen, A. (2000). Social exclusion: Concept, application, and scrutiny.
- Sen, A. (1999). Supersymmetric world-volume action for non-BPS D-branes. *Journal of High Energy Physics*, 1999(10), 008
- Servet, O. (2017). Mutluluğun Türkiye'deki Belirleyenlerinin Zaman İçinde Değişimi. *Akdeniz İİBF Dergisi*, 35, 16-42.
- Stevenson, B., & Wolfers, J. (2009). The paradox of declining female happiness. *American Economic Journal: Economic Policy*, 1(2), 190-225.
- Şeker, M. (2009). Mutluluk ekonomisi. *Istanbul Journal of Sociological Studies*, (39), 115-140.
- Şeker, M. (2015). Quality of life index: A case study of Istanbul. *Istanbul University Econometrics and Statistics e-Journal*, (23), 1-15.
- Şimşir, N. C. (2013). "Türkiye'de mutluluk ekonomisinin belirleyicilerinin ekonometrik analizi." *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar* 50 (579):7-22.
- Terzibaş, P. (2020). *Mutluluk ekonomisi ve Easterlin Paradoksunun testi* (Master's thesis, İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- TÜİK 2021 Yaşam memnuniyet Araştırmaları
- Veenhoven, R., & Dumludağ, D. (2015). İktisat ve Mutluluk. *İktisat ve Toplum Dergisi*, 58(2), 46-51.